

CONTRIBUCIÓ A L'ESTUDI DE LES INSTITUCIONS FEUDALS A LA CATALUNYA NOVA: LA CONCA DE BARBERÀ (S. XI-XII)*

Per ANTONI CARRERAS i CASANOVAS
Departament d'Història Medieval

La Conca de Barberà, segons les fonts documentals emprades⁽¹⁾, no arribà a conèixer la institució feudal d'una manera efectiva fins entrada la segona meitat del segle XI, encara que a les darreries de la primera meitat començaren ja a aparèixer en les rodalies donacions semi-feudals.

Però, amb el decurs dels anys, l'estat de la reconquesta, ensems amb la política de consolidació del comte Ramon Berenguer I, donaran a aquestes contrades meridionals una fisonomia clarament feudal, on arrelaran algunes de les més pures institucions feudals de l'època, coexistent amb les pròpies dels règims senyorials.

La institució del feu ens vingué a la Conca pels camins de la Catalunya Vella, mitjançant les migracions de les famílies que, procedents de terres septentrionals, establiren ramificacions de les seves possessions en aquests indrets.

Així doncs, la primera data en que ens apareix una donació feu-

* Aquest article és un intent de sintetitzar, d'un mode general, les conclusions que aportàvem en la nostra Tesi de Llicenciatura, llegida l'any 1979, sota el títol *Contribució al estudi de las instituciones feudales en la «Catalunya Nova»: la Conca de Barberà (s. XI-XII)*, dactilografiada i dipositada en el Departament d'Història Medieval de la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona; 525 pp.

1. Les fonts documentals de caràcter inèdit en que ens hem mogut són les existents a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid, concretament en els fons dels pergamins del Monestir de Poblet -amablement referits pel P. ALTISENT-, compresos en les Carpetses 1996 a la 2028; també alguns documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de la Biblioteca de Catalunya, facilitats pel Dr. J.M. SANS i TRAVÉ. Pel que fa a les fonts publicades assenyalarem d'una manera escaïda les col·leccions documentals: *Liber Feudorum Maior*, els *Cartularis* de Poblet i Santes Creus; *Cartas de poblacion y franquicia de Cataluña*, entre altres.

dal és la del 1043 ⁽²⁾, data en la que trobarem assentat un feu en un lloc de l'altiplà de la Conca; aquesta donació es centra a Conesa, on les terres seran donades pel comte Ramon Berenguer I a Bremon de Seniofré i a la seva muller Amaltrut, meitat en alou, meitat en feu; és a dir, unes en plena propietat i lliures de tota mena de prestació, i altres sotmeses al domini útil i gravades per singulars prestacions de tipus feudal. Tanmateix, hem de dir que la institució del feu no tardarà pas gaire a fer-se palesa als plans de la Conca; pel 1054 sembla otorgar-se la donació de les terres de Barberà per part del mateix comte Ramon Berenguer I a Arnau Pere de Ponts ⁽³⁾; l'estatut jurídic de les terres que rebrà serà de naturalesa feudal per excel·lència i abastarà bona part d'aquests indrets.

A partir d'aquestes dates en que el sistema feudal sembla ésser un fet a la Conca, el feu, element tangible del principi «do ut facias» ⁽⁴⁾, assolirà unes característiques pròpies de l'assentament de la institució feudal en unes contrades en fase de reconquesta i repoblació, la qual cosa farà que es desenvolupin unes determinades prestacions concordades amb la inseguretat del lloc, així com l'emprament d'un caire nítidament repoblador que es farà palès en l'esperit de la majoria de les donacions sortides de la Casa Comtal Barcelonense, o de qualsevol altre senyor al·lodial o feudal empès per aquesta. Malgrat tot, sembla que el motor que mou en el fons la repoblació d'aquests indrets serà el interès manifest dels comtes de Barcelona en asserir la seva autoritat en aquestes comarques d'avanguardia fins a la segona meitat del segle XII. Aquesta voluntat clara serà la gènesi de múltiples cartes de població, de la construcció d'un bon nombre de fortaleses i petits baluards defensívols, i junt amb tot això, i si cap més important, l'esbancada de les terres i llur explotació.

Primerament cal distingir uns períodes en els que les donacions emanades de la Casa Comtal, semblen seguir una «tipologia» diferent segons el sobirà que les atorga; així, trobarem uns períodes en que excel·liran les donacions de caire al·lodial, altres seran les donacions feudals les que aflloreixin amb més intensitat. Car, a jutjar per

2. LFM (= *Liber Feudorum Maior*, ed. F. MIQUEL ROSELL del Cartulari que es conserva en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, 2 vols., Barcelona 1945), doc. 265 (1043, desembre, 26).
3. LFM, doc. 251 (1054, març, 25). Aquest document ha estat impugnat com a apòcrif, car la data fou falsificada per Pere de Puigvert, quan el presentà en el litigi que sostingué per Pira i Prenafeta el 1157 amb Ramon Berenguer IV. Vegeu SANS I TRAVÉ, *Alguns aspectes de l'establiment dels templers a Catalunya: Barberà*, «Quaderns d'Història Tarraconense» I, (1977), pàg. 44.
4. Vegeu MAGNO NORTIER, E., *Note sur le sens du mot «fevum» en Septimanie et dans la marche d'Espagne a la fin du X et au debut du XI siècles*. «Annales du Midi», LXXVI (1964), pàgs. 141-151.

la documentació utilitzada, tot ens fa pensar que la política de Ramon Berenguer I tendeix més a distribuir gran part de les terres de la comarca en feu ⁽⁵⁾, mentre que els seus fills, Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II, semblen caracteritzar-se per les donacions contractuals de tipus més aviat al·lodial ⁽⁶⁾. Llurs successors no faran més que continuar aquesta política, fins arribar a Alfons I, amb qui es tornen a fer paleses les donacions de caire feudal ⁽⁷⁾.

Tanmateix, de cap manera això significà que durant el decurs dels temps en que no ens surten donacions reials de tipus feudal, desapareix el feu de la Conca, no; la llavor de la institució ja havia estat sembrada entre els repobladors, els quals mantindran en les seves terres institucions de semblança feudal ⁽⁸⁾. Així doncs, podem dir que des del 1043 fins el 1076, les donacions reials a la Conca són més aviat de caire feudal; a partir d'aquesta data, les donacions al·lodials aflorescen amb més assiduïtat fins arribar el 1170, en que tornen a aparèixer les cessions de tipus feudal. Durant aquest període de 1076 fins a 1170, aproximadament, seran els mateixos repobladors els qui mantindran i fomentaran la institució del feu i el que ella comporta.

Dins cada una de les formes de possessió de la terra, tant en l'al·lodial com en la feudal, es desenvoluparà un règim de subinfeudació, que tindrà com a principals protagonistes, per un costat als castlans i per l'altra als *milites o cavalers*. En el primer cas, pel fenomen de l'absentisme produït per copsar varies castlanies un mateix castlà (o feudatari de primer grau), tot sovint aquest es veia obligat a posar un substitut en els llocs on no podia sojornar d'una manera

5. Tindran aquest caràcter feudal o semi-feudal, entre altres, les de Conesa el 1043 (LFM, doc. 265), Forés pel 1053-1058 (LFM, doc. 275), Santa Perpètua del Gaià el 1053 (LFM, doc. 278), Barberà pel 1054 (LFM, doc. 251), Montagut, Querol, etc. el 1062 (LFM, doc. 288), Barberà el 1067 (LFM, doc. 252).
6. Cal veure les donacions d'Ollers el 1076 (LFM, doc. 259), el puig d'Anguera el 1076 (LFM, doc. 256), l'Espluga de Francolí el 1079 (AHN = Archivo Histórico Nacional, Madrid, Bernardos, Poblet, Carp. 1993, Perg. 12), Montblanquet el 1082 (*Llibre Blanch* = *El «Llibre Blanch» de Santes Creus*, ed. F. UDINA MARTORELL, CSIC, Barcelona 1957, doc. 19).
7. Ho seran les de Turlanda el 1178 (LFM, doc. 263), Vilosell el 1178 (AHN, Carp. 2028, perg. 10-13), Rocafort de Queralt, l'Alb, Vilosell el 1179 (LFM, doc. 188).
8. Per a citar-ne algunes, vegeu els contractes corresponents al Tallat el 1079 (AHN, Carp. 1993, Perg. 11), Santa Coloma de Queralt el 1087 (AHN, Carp. 1994, Perg. 2), Savallà del Comtat el 1090 (AHN, Carp. 1994, Perg. 11), Barberà el 1119 (AHN, Carp. 1995, Perg. 19), Verdú el 1129 (AHN, Carp. 1997, Perg. 12), Conesa el 1130 (AHN, Carp. 1997, Perg. 14), Tallat el 1147, (AHN, Carp. 1999, Perg. 19), l'Espluga de Francolí, Tallat i Conesa el 1150 (AHN, Carp. 2000, Perg. 17), etc. Cal assenyalar que dins la tipologia del feu hi trobarem feus de cavalleria, l'anomenat *feudum de bursa* o feu-renda, la castlania com a funció i circumscripció territorial. Pel que fa al feu-renda vegeu M. SCZANIECKI: *Essai sur le fief-rente*. Paris 1946 (en particular: *Les débats du fief-rente*, pàgs. 17-26); també A. CARRERAS I CASANOVAS: *L'Espluga de Francolí i l'entorn feudal dels segles XI-XII* en «Miscel·lànea d'aportacions històriques i documentals de l'Espluga de Francolí», vol. I, L'Espluga de Francolí 1980, pàgs. 39-58.

permanent, i que la tasca repobladora li exigia una presència quasi constant ⁽⁹⁾; tanmateix, les rendes que aquell treurà seran importants ⁽¹⁰⁾. El segon cas, els *militēs*, constituïran, com veurem, un esglaó important dins el context social de la zona; seran, a grans trets, els que gaudiran de certa dignitat davant les altres classes socials ⁽¹¹⁾.

Socialment, doncs, hem de dir que la implantació del sistema feudal a la Conca estructurarà la societat segons els clàssics cànons del feudalisme. I, si a això hi afegim el permanent estat d'alerta que precisava el moment de la reconquesta en que es trova, ens serà fàcil adonar-nos que la defensa militar i l'ajut de tipus bèl·lic tindran gran desenvolupament ⁽¹²⁾, i amb això l'aparició d'unes classes socials dedicades a les arts guerreres per excel·lència.

La societat s'estructurarà i s'adaptarà a la piràmide feudal. Una variada gradació de vassallatge apareix en la zona; moltes vegades, al cim hi trobarem el sobirà, en d'altres, seran els mateixos senyors al·lodials els qui gaudiran de la categoria més enlairada dins d'aquesta piràmide.

En ambdues modalitats es manifestaran casos d'estructura feudal amb la puresa del més nítid sistema. Amb tot, els llaços de dependència contractual semblen originar-se entre les classes amb una certa dignitat dins d'aquest món.

La fidelitat constituirà el lligam de l'estructura (*ero tibi fidele sine malo ingenio*, es reiterarà en els documents) ⁽¹³⁾; mitjançant la fidelitat simple o de *solidantia*, els homes es comprometran i es supe-

9. Així sembla passar en la *convenientiae* de l'Espluga de Francolí, Tallat i Conesa el 1150 (AHN, Carp. 2000, Perg. 17). Pel que fa a les formes de comanda dels castells vegeu FONT RIUS, J.M^a: *Les modes de détention du chateaux dans la «Vieille Catalogne» et ses marches extérieures du début du IXe au XIe siècles*, en «Les structures sociales de l'Aquitanie, du Languedoc et de l'Espagne du premier âge féodale», Centre National de la Recherche Scientifique, Colloques Internationaux. Toulouse, 28-31, mars. 1968. Paris 1968, pàgs. 62-64. GARCIA, A.: *La comanda de castillos en el siglo XI*, «AUSA», III (1960), pàgs. 321-328.
10. Un document del 1147, pel que Ramon de Cervera anomena castlà del Tallat a Guillem de Cabrera, ens assabenta de quines seran les rendes que als castllans d'aquestes contrades els pertocaven; per la seva importància permeteu-me resenyar-lo seguidament, «...ut tu Guillelmus de Capraria habeas per me in ipso castro vocitato Tatalad in tuo dominio laboracionem tribus paribus boum, et per omnia loca medietatem decimi et omnia stacamenta atque medietatem placitorum omnium et exituum vel iusticiarum, ac tertia partem pernarum atque adempmentum et servitia, sicut alii castellani ipsius terre habent in suis castris...» (AHN, Carp. 1999, Perg. 19-21).
11. Vegeu també P.BONNASSIE, *La Catalogne du milieu du Xe a la fin du XIe siècle. Croissance et mutations d'une société*. Vol. II, Toulouse 1976, pàgs. 799-806. Obra que hem emprat amb assiduitat.
12. A la nostra tesi, pàgs. 352-353, esquematitzem uns gràfics en els que les obligacions dels feudataris són assenyalades en relació amb bona part de la documentació emprada, i que donen com a resultat una regulació cabdal de les obligacions que podríem dir d'*auxilium* davant les altres.
13. Pel que fa a la fidelitat vegeu MAGNOU-NORTIER, *E.Fidélité et féodalité d'après les serments de fidélité (X^e debut XIIe siècle)*, en «Les structures sociales», pàgs. 115-142.

ditaran entre ells per aquest vincle ⁽¹⁴⁾. Aquesta fidelitat s'anirà transmetent per successió, de forma que els legataris del senyor rebran el patrimoni relicte ensems, àdhuc, amb els vincles feudals que en ell existeixin; i mentre, els feudataris intentaran assolir i gaudir de llur seguretat per temps indefinit, transmeten als seus fills, junt amb l'honor rebut, els lligams de fidelitat. D'aquesta manera, l'estructura social i el règim feudal s'aniran perpetuant en el temps.

Per altra banda, com venim fent esment, el constant estat d'inseguretat que caracteritza el període de reconquesta, originà una classe social dedicada al servei de les armes: els *milites o cavalers*. Aquesta classe social es consagrarà a la defensa i acompanyament armat dels seus senyors.

La dignitat que ostentaran davant les altres classes inferiors serà certament envejable; sortiran com a testimonis en moltes relacions jurídiques, per a ells es crearan unitats territorials suficientment dotades ⁽¹⁵⁾, i són, junt amb l'estament clerical, alliberats de certes exaccions. La religiositat i la defensa, doncs, motivaran l'aparició d'uns grups socials privilegiats: els *clericus* i els *cavalers*, la presència dels quals serà indispensable en les comunitats o nuclis rurals per a servir l'espiritualitat i defensa del lloc.

Així mateix, i sempre segons la documentació consultada, semblen distingir-se dos tipus de *milites*, els que tenen una terra en categoria d'alou, lliures de tota prestació i vincle, i els que detenten un feu de cavalleria. Els primers es dedicaran a l'explotació de llurs terres; hom creu que seran els que Bonnassie distingeix com una evolució d'aquells colons-soldats lliures de vinculació de vassallatge ⁽¹⁶⁾; malgrat tot, a mitjans del segle XII trobarem alguns d'aquests *cavalers aloers* vinculats per llaços de fidelitat amb els senyors ⁽¹⁷⁾. Els del

14. Veurem fidelitat de *solidantia* entre Arnau Pere de Ponts i Ermengol IV d'Urgell i Berenguer Ramon vers Arnau Pere de Ponts a Barberà el 1068 i 1069 (B. de C. = Biblioteca de Catalunya, mns. 729, VIII, fol. 192r; ACA (= Arxiu de la Corona d'Aragó), Perg. Ramon Berenguer I, n° 405); Bernat Sinfré vers Bernat de Mirambell a Conesa el 1130 (AHN, Carp. 1997, Perg. 14); Guillem de Cabrera vers Pere de Queralt al Tallat el 1150 (AHN, Carp. 2000, Perg. 17); Ponç Madrad vers Bertran de Sant Martí a Tarrès i Fulleda el 1157 (AHN, Carp. 2004, Perg. 11). Pel que fa als llaços de fidelitat simple els podem veure entre Pere de Malacara i Guillem de Cabrera al Tallat el 1155 (AHN, Carp. 2003, Perg. 5) i el 1157, entre Guillem de Cabrera i Pere de Queralt també al Tallat (AHN, Carp. 1997, Perg. 7-11).
15. Conesa el 1130 (AHN, Carp. 1997, Perg. 14), L'Espluga de Francoli, Passanant, Tallat i Albarca, el 1150 (CPT = *Cartulari de Poblet*, edició de J. PONS MARQUES del manuscrit de Tarragona. Barcelona 1938, doc. 223), l'Espluga de Francoli el 1160 (AHN, Carp. 2005, Perg. 7, també, CPT, doc. 222, etc.).
16. Els podem veure a Conesa el 1130 (AHN, Carp. 1997, Perg. 14), al Tallat el 1147 (AHN, Carp. 1999, Perg. 19-21).
17. Així sembla ser en la *convenientiae* pactada entre Ramon de Cervera i Pere de Queralt pels castells de l'Espluga, Tallat i Conesa el 1150 (AHN, Carp. 2000, Perg. 17).

segon grup explotaran unes terres en domini útil, rendiran vassallatge al detentador d'aquestes i estaran al servei del senyor eminent del lloc, i l'acompanyaran en les seves expedicions militars ⁽¹⁸⁾.

Com hem dit, els enllaços familiars contribuïran a mantenir l'estructura social inamovible. Les nissagues familiars es trobaran compartimentades, sens intent de davallar a les classes inferiors. Poques famílies dominaran l'estructura feudal enlairada de la zona, monopolitzant el domini de la terra i la incipient indústria de transformació, i crearan extenses xarxes de vassallatge a voluntat ⁽¹⁹⁾.

També certs grups socials de caire dominant «monopolitzaran» determinats graus de vassallatge, càrrecs o funcions; la del castlà en serà una. No tindrà res d'extrany que un mateix personatge ens aparegui com a titular d'aquesta funció o grau en diverses castlanies de la comarca, la qual cosa, possiblement, li obligarà a delegar aquest càrrec en un altre personatge supeditat a ell, i que haurà de romandre permanentment en la castlania; això originarà un altre grup inferior de castllans, possiblement els sots-castllans ⁽²⁰⁾. És a dir, l'agabellament del càrrec de castlà per un mateix personatge i en diverses castlanies sembla contribuir a la creació d'una nova classe social: el sots-castlà, o segon i tercer feudatari en alguns casos.

Econòmicament, una sèrie de conseqüències, pròpies algunes d'elles del món feudal i altres mimetitzades per les característiques peculiars de la zona, es donaran com a resultat de la implantació d'aquest sistema.

La terra, com a factor de producció, vinculació jurídica i signe extern de riquesa i poder, comú en tot el món medieval, serà una de les peculiaritats de l'economia feudal.

Aquesta característica es donarà també a la Conca com a conseqüència del bagatge que es traspassà de la Catalunya Vella. Aleshores, en la distribució de la terra entre els distints estaments socials que poblaran la Conca, advertirem possiblement una monopolització de les millors terres, ja sia pel conreu o per altres fonts de productivitat, per part dels grups socials preponderants. Mitjançant la

18. Vegeu, per exemple, FONT RIUS, *Cartas, I* (= *Cartas de poblacion y franquicia de Cataluña*, CSIC, Madrid-Barcelona 1969), doc. 82 (1150, desembre, 19).

19. Podriem esmentar alguns cognoms com els Cervera, els Alamany de Cervelló, els Mirambell de Conesa, els Granyena, els Boixadors.

20. Això ho veurem el 1150 a l'Espluga, Tallat i Conesa, essent primer feudatari Pere de Queralt, possarà a Arnau de Montpaó a l'Espluga, a Guillem de Cabrera al Tallat; també ho veurem a Tarrès i Fullea el 1157, on Bertran de Sant Martí possarà a Fullea a Ponç Madrad, i a Pere Ferrer a Tarrès i a Bertran de Fullea a Fullea el 1167; Gombau d'Oluja, el 1167, possarà a l'Espluga i Montblanquet a Guillem de Timor, i a Conesa i Montclar a Ramon de Timor. (AHN, Carp. 2000, Perg. 17; AHN, Carp. 2004, Perg. 11-13; AHN, Carp. 2010, Perg. 19; CPT, doc. 234; «Llibre Blanch», doc. 34).

dominicatura, tant el sobirà com les altres classes socials de la comarca procuraran el domini directe sobre les terres i camps que podien oferir una major productivitat; *in optimo loco, in optimo et competente loco*, diran els documents, reservant-se en domenge bona part de les terres transitades per xarxes fluvials, coincidint morfològicament amb les zones més planes ⁽²¹⁾.

Hem de pensar, també, que a mesura que augmentà el nombre de repobladors motivat per la seguretat que poc a poc anaven oferint aquestes contrades, cap a la segona meitat del segle XII, i potser pel buit demogràfic, s'originarà, possiblement, la paulatina desmembració i fins i tot un intent més equitatiu de repartiment de les terres, fins llavors a mans, la major part, de les altes estructures dominants.

Si acceptem aquesta paulatina redistribució de les terres, com a conseqüència d'un possible augment demogràfic, fruit de migracions septentrionals, en major mesura i d'altres llocs, ens donarem compte que la possessió de la terra a la conca es mourà dins de dos períodes: l'un, des de la segona meitat del segle XI i primera del XII, es caracteritzarà per una fase de monopolització de bona part de les millors terres i grans extensions territorials en possessió de les altes classes socials, com a conseqüència d'un buit demogràfic produït per les dificultats de la repoblació; en l'altre, des de la segona meitat del segle XII en endavant, s'observarà una fase de desmembració dels extensos dominis i repartiment de la terra entre els repobladors procedents en la seva majoria del nord, àdhuc amb la creació d'alguns nuclis urbans nous, com a resultat d'una major estabilitat repobladora degut en bona part a l'avanç de la reconquesta i necessitat d'atraure nous pobladors vers aquestes contrades.

El sistema d'imposicions i càrregues tributàries feudals i senyoriales originarà possiblement un desequilibri social. La terra, productora en la majoria dels casos de les diverses rendes que el senyor rebia, serà cada vegada més gravada i, amb ella, el pagès que la cultiva, en benefici d'una estructura social dedicada als afers bèl·lics o de representació. El domini sobre la terra proporcionarà a llurs posseïdors uns drets de sanejada rendabilitat que es repartiran entre les altes esferes, produïts per una majoria de cultivadors ⁽²²⁾.

Bona part de les clàusules dels contractes feudals (*convenien-*

21. LFM, doc. 251, 257, 258; FONT RIUS, *Cartas*, I, doc. 31; AHN, Carp. 2028, Perg. 10-13.
22. Permeteu-me remetre altra vegada a la nostra tesi, pàgs. 415-420, on s'exposa d'una manera gràfica els drets que es reparteixen els compromisaris dels contractes, i on les rendes sortides de la terra tindran una notable transcendència.

tiae)⁽²³⁾ es destinaran a regular les parts de les rendes que pertocaran a cadascun dels compromissaris. A més de les obligacions purament feudals que s'estipularan, el repartiment dels beneficis sortits del feu serà quelcom que no podrà faltar en els contractes feudals. En conseqüència, el sistema feudal que s'implantarà en aquesta zona es basarà, com en altres llocs on imperà aquest sistema, en la rendabilitat que produïa el feu, alou o terra en general.

El progrés tècnic de l'agricultura i indústria, ja a partir de la segona meitat del segle XII, degué contribuir a l'alça del nivell de vida de la pagesia i artesanat, a la vegada que proporcionarà als senyors majors ingressos. El progressiu conreu de les terres (*aprisio*) possiblement deurà produir un augment en el volum de les collites, del qual en gaudiran les classes socials més elevades. Així mateix, en els camps caldrà un major nombre de jornalers i prestacions de treball en consonància a l'augment de les terres conreades i a la producció, amb la qual cosa les prestacions de tipus personal aniran assolint una major importància i necessitat.

Aquesta alça de la producció repercutirà en les incipients indústries de transformació: els molins, els forns, les ferreries, etc., es transformaran en monopolis banals dels quals el senyor obtindrà nous ingressos⁽²⁴⁾.

En conjunt, dins el procés econòmic semblen destacar altra vegada les dues fases ja esmentades: la primera, des de la segona meitat del segle XI i primera meitat del XII; i la segona, des de la segona meitat d'aquest últim segle en endavant. En el primer període, l'economia de la Conca sembla supeditar-se als destins de la reconquesta i repoblació de tots coneguts; és un període de subsistència marcat per les freqüents escomeses assoladores sarraïnes i almoràvits (últim terç del segle XI, 1107-1108 i 1114-1115), d'extensos dominis senyorials, abundants gravàmens, i, en definitiva, d'una inseguretats constant i el que ella comporta.

La segona fase, marcada per l'assetjament i presa de Siurana (1153), últim reducte sarraí de la zona, preludeix un desenvolupament econòmic. Tanmateix, ja en la dècada dels anys 1140-1150, es començarà a notar un ressorgiment en tots els ordres: les donacions en aquestes contrades seran més freqüents, les cartes de població començaran a aparèixer com a lliberalitats del sobirà, i augmentaran en anys posteriors, el progrés tècnic es farà palès en la construcció de

23. Pel que fa a les *convenientiae* vegeu BONNASSIE, P., *Les conventions féodales dans la Catalogne du XIe siècle*, en «Les structures sociales», pàgs. 187-219.

24. El 1178, Alfons I donarà el monopoli del forn de Vilosell a Pere de Besora en una *convenientiae* d'infeudació d'aquest castell (AHN, Carp. 2028, Perg. 10-13).

molins, sembla que les terres les reparteixen d'una forma més equitativa entre els nous colons, o almenys gaudiran de llur explotació una quantitat d'homes més nombrosa, i, en conseqüència, s'observarà una paulatina, encara que no completa, desmembració dels grans dominis característics del primer període. Amb tot, les càrregues tributàries no semblen minvar.

L'economia, per tant, descansarà damunt les classes menys privilegiades, afeixugades per nombroses càrregues rendístiques. Tanmateix, en el segon període, amb la proliferació de franquícies els nous pobladors, semblen en alguns casos, ser alliberats d'importants tributs fiscals, i, en conseqüència, les classes més humils degueren gaudir d'una economia més sanejada.

Per últim, ens resta colpir les conseqüències polítiques de la implantació del sistema feudal a la Conca de Barberà. Amb la reconquesta d'aquests indrets, els comtes barcelonins asseriran llur poderiu davant l'Islam. Una de les parts contractuals que es regularan en les donacions i que les motivaran, potser en alguns casos, serà l'obligació, per part del concessionari, de bastir una fortalesa, torre o qualsevol altra mena de fortificació (*bestores*, per exemple), i de cedir-ne la *potestat* al sobirà, sempre que l'hi serà demanada ⁽²⁵⁾. Amb tot això, els sobirans aconseguiran, davant el veïnatge sarraí, bastir en la zona un bon nombre de forteses, utilitzades, segurament, com un signe ostensible de poder i força, i que proporcionarà l'hegemonia necessària que ben segur contribuï a poder mantenir el règim de *parias* que els sobirans catalans tenien establert entre els distints reietons de les rodalies. Aquesta manifestació de poder i grandesa constituirà bona part de les bases per assegurar i mantenir l'esmentat sistema.

Això ens porta a parlar d'un altre servei que es regularà en el pactisme feudal: l'host i la cavalcada. Els contractes feudals seran una de les formes en que s'assegurarà un exèrcit. L'obligació que s'imposarà al feudatari, derivada del vincle de la fidelitat, serà la d'acompanyar el seu senyor a l'host o cavalcada que aquest estigüés obligat a anar o bé organitzés, amb l'esment del nombre d'homes i pertrets necessaris que haurà de portar per a l'expedició. Cada grau de vassallatge comportarà l'ajut al senyor més proper dins l'escala feudal amb un cert nombre d'homes, i així successivament; per tant els quadres de base de l'exèrcit degueren estar constituïts, en la seva

25. LFM, docs. 251, 257, 260 i 265; AHN, Carp. 1993, Perg. 12; B. de C., mns. 729, VIII, fol. 192r; ACA, Perg. Ramon Berenguer I, n° 405; AHN, Carp. 1996, Perg. 13-15; AHN, Carp. 2001, Perg. 4-5; AHN, Carp. 2004, Perg. 12; AHN, Carp. 2010, Perg. 19; FONT RIUS, *Cartas*, I, doc. 71.

major part, per *militēs o cavalers*, que amb tanta assiduïtat ens apareixen en la documentació com a obligats a participar en les hosts i cavalcades ⁽²⁶⁾. Podem pensar que l'estructura de comandament d'aquests exèrcits degué tenir una similitud amb els graus de vassallatge; així, el castlà comandarà sota les seves ordres un cert nombre de *militēs*, i es posarà en l'host sota les ordres del seu senyor superior, alhora feudatari potser d'un altre senyor, el qual podia ostentar el comandament de tot el contingent que la piràmide feudal proporcionava.

Malgrat tot, certes obligacions feudals que els senyors imposaran a llurs feudataris ajudaran al desenvolupament colonitzador de la Conca. Els deures de construcció i edificació, no tant sols de fortaleses, sinó també de cases, molins, etc., així com l'eixamplament de nuclis urbans i el conreu de noves terres, contribuiran de forma decisiva a la solidificació del repoblament en aquestes contrades.

Després de veure aquestes conseqüències que el sistema feudal comportà en la Conca de Barberà, pensarem en un sistema injust i degradant (l'explotació de l'home per l'home, l'agabellament dels mitjans de producció per una oligarquia preponderant, diran alguns filòsofs, etc...). I certament sembla ser així, però tinguem en compte que si pensem això estem jutjan el sistema sota el prisma d'uns principis valoratius actuals. I heus ací, que les coses no semblen haver estat així vuit o nou-cents anys enrera. L'home d'aquell temps tenia altres aspiracions i certs valors morals de la vida eren evidentment diferents dels d'ara; alguns d'aquests valors estaven canalitzats vers un complex psicològic que feia del vassallatge un estat d'ànim, una aspiració i en definitiva un ideal. Amb tot això vull dir que el vincle feudal no sembla representar en aquest període un llaç degradant; i no indicava pas baixesa i humiliació, sinó que antinòmicament, per a nosaltres, quasi bé podríem dir que es buscava.

Fixem-nos, sino, en que els elements socials que trobarem vinculats per llaços d'aquest índole representen, generalment, les classes més enlairades dins el context comarcal; són personatges importants (castllans, sots-catlans, «militēs», etc.) que gaudeixen de diversos privilegis i que guarden una certa relació amb l'alta estructura; aquests seran els que assoliran la categoria de *homo*, els que de la *fidelitas* en faran un ideal, potser hipertrofiat, per a nosaltres, i els que, en definitiva, rebran unes terres per a viure'n. Per tot això, sembla que

26. La importància del servei de l'host i cavalcada en aquestes contrades, ens sembla que resta palesa en uns gràfics de les pàgs. 295-317 i 352-353 de la nostra tesi, on un bon nombre de feudataris es comprometia a prestar aquests serveis.

aquests vincles de vassallatge no representaran per els contraents un lligam degradant i d'explotació personal, sinó que en el fons, possiblement, es desitjaven.

Per acabar podem dir que el sistema feudal que trobarem a la Conca de Barberà i en tot el món Occidental durant l'Alta Edat Mitjana, resultarà comprensible encastat en el seu contorn sociològic, fora del qual serà certament anacrònic ⁽²⁷⁾.

27. Dins la última bibliografia recent, apareguda amb posterioritat a aquest treball, m'agradaria esmentar els estudis relacionats amb la Conca de Barberà del P.A. ALTISENT, *Per a la història de Senan (1159-1264)*, en «Aplecs de Treballs n° 3», del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc (1981), pàgs. 155-195; A. BENET I CLARA, *La donació de Sant Pere d'Ambigats, primer document sobre Barberà*, «Aplec de Treballs n° 3», pàgs. 133-153; J.Mª SANS I TRAVÉ, *Pere de Queralt, primer feudatari de l'Espluga de Francolí (1150-1166)*, «Universitas Tarraconensis» 1977-78, pàgs. 25-52. També, referent a Catalunya, M. RIU RIU, *Hipòtesi entorn dels orígens del feudalisme a Catalunya*, en «Quaderns d'Estudis Medievals», vol. I, N° 4, juny 1981, pàgs. 195-208.

